

به نام نقش بند صفحه پی خاک

مخار افروز مهرویان افلاک

دانشگاه پیام نور - واحد تهران مرکز

دانشکده ی علوم انسانی

گروه زبان شناسی

دانشگاه پیام نور - کتابخانه مرکزی دفتر نشریات	
شماره ثبت	P
شماره پرونده	۸۲۵
شماره وگزارش	۸۶۷۰۲۲

پایان نامه :

برای دریافت درجه ی کارشناسی ارشد

در رشته ی زبان شناسی همگانی

موضوع :

تأثیر تغییر جایگاه صفت در ساخت اضافه ی فارسی

(دیدگاه همزمانی)

مؤلف :

زهرا فارسی

استاد راهنما :

دکتر سید مهدی سمائی

استاد مشاور :

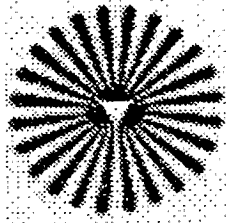
دکتر بهمن زندی

آذر ۸۵

۱۳۸۷ / ۲ / ۱۱

۹ ۷۹۰۵

✓

دانشگاه پیام نور

تصویب نامه

پایان نامه تحت عنوان

تأثیر تغییر جایگاه صفت در ساخت اضافه فارسی (دیدگاه همزمانی)

تاریخ دفاع: ۸۵/۰۹/۷ شماره: ۱۹۱۸ درجه: عالی

اعضای هیات داوران

نام و نام خانوادگی:	هیات داوران	مرتبه علمی	امضاء
۱- جناب آقای دکتر مهدی سمائی	استاد راهنما	استاد	
۲- جناب آقای دکتر بهمن زندی	استاد مشاور	استاد	
۳- جناب آقای دکتر فرزاد سمودی	استاد داور	استاد	
۴- سرکار خانم دکتر روشن	نماینده گروه	استاد	

تقدیر و سپاس :

از استاد گرانقدر و ارجمندم جناب آقای دکتر سید مهدی سمائی که با وجود تراکم کاری راهنمایی این پژوهش را پذیرفتند، متشکرم. بی گمان بدون راهنمایی های ارزشمند و دقیق ایشان، همچنین صمیمیت و گشاده رویی ایشان در حل مشکلات و پاسخ گویی به سوالات، به انجام رساندن مجموعه ی حاضر بعید می نمود، بی نهایت سپاسگزار و قدر دانم.

از استاد گرامی جناب آقای دکتر بهمن زندی که استاد مشاور پژوهش حاضر بوده اند و نظرات ارزشمندی در جهت بهبود کیفی آن ارائه فرمودند، بی نهایت سپاسگزارم.

از استاد گرانقدر جناب آقای دکتر فرزانه سجودی که داوری این پژوهش را به عهده داشتند، کمال سپاس را دارم.

از راهنمایی های سودمند سرکار خانم دکتر روشن و جناب آقای باقرپسندی سپاسگزارم.

تقدیم به :

پدر بزرگوالم که با گذشت و ایثار خود زمینه ی علم آموزی را برای من فراهم ساخت .

تقدیم به :

همراه همیشگی و بهترین احساس زندگی ، مادرم ...

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
یک	فهرست جداول
دو	فهرست علائم اختصاری فارسی
سه	فهرست علائم اختصاری لاتین
چهار	چکیده
	فصل اول : مقدمه
۶	۱-۱ مقدمه
۶	۲-۱ بیان مسأله و سؤال های اصلی تحقیق
۷	۳-۱ سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۷	۴-۱ فرضیه های تحقیق
۷	۵-۱ هدف های تحقیق
۸	۶-۱ کاربردهای تحقیق
۸	۷-۱ تحقیق های اولیه
۸	۸-۱ روش کار
۹	۹-۱ مفاهیم قراردادی تحقیق
۹	۱-۹-۱ مثال واقعی
۹	۲-۹-۱ مثال تخصصی
۹	۳-۹-۱ مثال عادی
۱۰	۴-۹-۱ مثال مفروض
۱۰	۵-۹-۱ بلوک

۱۰	۶-۹-۱ اصطلاح
۱۰	۷-۹-۱ گروه اسمی
۱۰	۱۰-۱ اسم ، ساخت اضافه ، صفت
۱۱	۱-۱۰-۱ اسم و اقسام آن
۱۱	۱-۱-۱۰-۱ اسم ذات ، معنی
۱۲	۲-۱-۱۰-۱ اسم عام ، خاص
۱۳	۳-۱-۱۰-۱ اسم ساده ، مرکب
۱۳	۴-۱-۱۰-۱ اسم جامد ، مشتق
۱۴	۵-۱-۱۰-۱ اسم نکره (ناشناس) ، معرفه (شناس)
۱۴	۶-۱-۱۰-۱ مفرد ، جمع ، اسم جمع
۱۵	۷-۱-۱۰-۱ اسم مصغر ، مکبر
۱۶	۲-۱۰-۱ اضافه
۱۶	۱-۲-۱۰-۱ اضافه ی توضیحی
۱۶	۲-۲-۱۰-۱ اضافه ی بنوت
۱۶	۳-۲-۱۰-۱ اضافه ی تشبیهی
۱۷	۴-۲-۱۰-۱ اضافه ی ملکی
۱۷	۵-۲-۱۰-۱ اضافه ی اختصاصی
۱۷	۶-۲-۱۰-۱ اضافه ی استعاری
۱۷	۷-۲-۱۰-۱ اضافه ی جنسی
۱۸	۸-۲-۱۰-۱ اضافه ی اقترانی
۱۸	۳-۱۰-۱ صفت
۱۸	۱-۳-۱۰-۱ صفت های پیشین
۲۰	۲-۳-۱۰-۱ صفت های پسین

۲۳ ۱۱-۱ تجزیه و تحلیل داده ها

۲۳ ۱۲-۱ چارچوب تحقیق

فصل دوم : پیشینه تحقیق

۲۵ ۱-۲ مقدمه

۲۵ ۲-۲ هریس

۲۵ ۳-۲ صادقی

۲۷ ۴-۲ مشکوة الدینی

۳۰ ۵-۲ محمودی

۳۲ ۶-۲ حق شناس

۳۴ ۷-۲ باطنی

۳۵ ۸-۲ غلامعلی زاده

۳۷ ۹-۲ ماهوتیان

۳۸ ۱۰-۲ سمائی

فصل سوم : مبانی نظری تحقیق

۴۲ ۱-۳ مقدمه

۴۲ ۲-۳ نظریه ی زبانی مقوله و میزان

۴۳ ۱-۲-۳ دستگاه صوتی

۴۳ ۲-۲-۳ دستگاه خط

۴۴ ۳-۲-۳ رابطه ی دستگاه های صوتی و خطی با دستور و واژگان

۴۴ ۴-۲-۳ یافت

۴۴ ۵-۲-۳ محورهای زنجیری و انتخابی

۴۶ ۶-۲-۳ مقوله های دستوری

۴۷	گروه اسمی ۷-۲-۳
۴۸	نظریه ی حاکمیت و مرجع گزینی ۳-۳
۴۸	قاعده های نحوی در نظریه ی اصلی دستور زبان گشتاری ۱-۳-۳
۵۲	واژگان و ساختار جمله ۲-۳-۳
۵۴	ساختار گروه ها ۳-۳-۳
۵۸	تعمیم ساختاری سلسله مراتبی VP به سایر گروه ها ۱-۳-۳-۳
۵۹	نظریه ی ایکس تیره ۴-۳-۳

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

۶۳	مقدمه ۱-۴
۶۳	مفهوم بلوک ۲-۴
۶۳	جایگاه شکل گیری بلوک ۱-۲-۴
۶۴	تأثیر جابجایی در بلوک ۲-۲-۴
۶۵	بررسی رفتار بلوک پس از ظهور کسره ی اضافه ۳-۲-۴
۶۵	بررسی تأثیر جابجایی اسم و صفت در گروه اسمی ۳-۴
۶۵	گروه های دارای اسم خاص ۱-۳-۴
۶۶	گروه های دارای اسم مکان ۲-۳-۴
۶۹	گروه های دارای صفت رنگ ۳-۳-۴
۷۰	گروه های دارای اصطلاح ۴-۳-۴
۷۳	داده های گفتاری و نوشتاری ۴-۴

فصل پنجم : نتایج و پیشنهادات تحقیق

۱۳۱	نتایج تحقیق ۱-۵
۱۳۴	پیشنهادات ۲-۵

۱۳۵

واژه نامه ی فارسی

۱۴۱

واژه نامه ی انگلیسی

۱۴۸

کتابنامه

۱۵۲

پیوست

۱۶۰

چکیده ی انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲	علامه اختصاری فارسی
۲	علامه اختصاری لاتین
۶۵	بلوک
۶۶	اسامی خاص
۶۸	اسم مکان
۶۹	صفت رنگ
۷۲	اصطلاح
۷۳	داده های گفتاری و نوشتاری

فهرست علائم اختصاری فارسی		ردیف
ا	اسم	۱
ا.خ	اسم خاص	۲
ا.م	اسم مکان	۳
ص	صفت	۴
ص.ر	صفت رنگ	۵
گ.ا	گروه اسمی	۶
گ.ف	گروه فعلی	۷
اختیاری	()	۸
بلوک	" "	۹

جدول ۱- علائم اختصاری فارسی

فهرست علائم اختصاری لاتین		ردیف
N	اسم	۱
V	فعل	۲
NP	گروه اسمی	۳
VP	گروه فعلی	۴

جدول ۲- علائم اختصاری لاتین

نام خانوادگی دانشجو: فارسی نام: زهرا

عنوان پایان نامه (رساله): تأثیر تغییر جایگاه صفت در ساخت اضافه ی فارسی (دیدگاه همزمانی)

استاد راهنما: آقای دکتر سید مهدی سمائی

استاد (اساتید) مشاور: آقای دکتر بهمن زندی

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: زبان شناسی همگانی دانشگاه: پیام نور - مرکز تهران

دانشکده: علوم انسانی تاریخ فارغ التحصیلی: ۱۳۸۵/۰۹/۷ تعداد صفحه: ۱۶۰

کلید واژه ها: (صفت، اسم، گروه اسمی، تکیه، معنی، زبان فارسی)

چکیده:

در تحقیق حاضر، جایگاه صفت در گروه اسمی از جنبه های گوناگون بررسی شده است. این بررسی مشخصاً در ساخت اسم + صفت + اسم و اسم + اسم + صفت صورت گرفته است. در ساخت اضافه ی فارسی، گاهی تغییر در جایگاه صفت، تغییرات معنایی را به دنبال دارد. در برخی موارد مشاهده می شود که همراه با تغییرات معنایی، تغییراتی در تکیه نیز ایجاد می شود که این تغییرات مربوط به هسته (اسم) و وابسته (صفت) می باشد. روش کار، روش پیش روی قدم به قدم همراه با جمع آوری مثال های مربوطه و ساخت مثال های مفروض است. در آغاز کار پس از انجام بررسی های لازم و مطالعات اولیه در زمینه ی گروه اسمی در زبان فارسی، جمع آوری داده ها از طریق منابع مکتوب و موارد گفتاری (کتاب های تخصصی در زمینه های مختلف علمی از قبیل واژه نامه ی دریانوردی، واژه نامه ی فیزیک، واژه نامه ی ژئوفیزیک، فرهنگ اصطلاحات بازرگانی، فرهنگ اصطلاحات پزشکی، فرهنگ عامیانه ی خودرو، واژه نامه ی ریاضی، زمین شناسی و...، مجله های علمی، روزنامه های فارسی از قبیل همشهری، طلوع و...، برنامه های تلویزیونی و رادیویی اعم از اخبار، سریال، برنامه های مستند و علمی، گزارش ها ی گوناگون، پیام های بازرگانی، گفتگوی روزمره افراد، تابلوهای تبلیغاتی و دیوار نوشته ها ی موجود در سطح شهر و خارج از شهر) صورت گرفت. پس از جمع آوری داده های مورد نیاز (حدود دو هزار مثال)، مثال های غیرمرتبط (اسم + اسم + ضمیر، اسم + اسم + اسم و اسم + صفت + صفت) حذف گردیده و بررسی کنونی بر روی حدوداً هزار مورد گروه اسمی فارسی صورت گرفته است. نتایج بدست آمده از تحقیق کنونی برای کاربرد در الگوریتم گروه اسمی سودمند است که از آن، هم در آموزش زبان فارسی و هم در حوزه ی هوش مصنوعی استفاده می شود.

فصل اول

مقدمه

۱-۱ مقدمه

همواره زبان شناسان در پی یافتن اصول، قواعد و راه حل هایی در جهت کشف مسائل زبانی بوده اند و بدین منظور تحقیقات گسترده ای درباره ی جنبه های مختلف زبانی داشته اند. تحقیقات صورت گرفته گاه چنان پرثمر بوده که گره ای بزرگ از مشکلات موجود را گشوده است و گاه علی رغم تلاش های مداوم و مکرر بی نتیجه مانده است و پس از مدتی، زبان شناسی دیگر به تحقیق در همان موضوع پرداخته است.

در این تحقیق سعی شده است تا با انجام مراحل کاملاً مدون و قانون مند جهت یافتن نتایج سودمند و کمک به زبان ارزشمند فارسی گامی نه چندان بزرگ در این مسیر برداشته شود.

در تحقیق حاضر، جایگاه صفت در گروه اسمی از جنبه های گوناگون بررسی شده است. این بررسی مشخصاً در ساخت اسم + صفت + اسم و اسم + اسم + صفت صورت گرفته است.

در آغاز این تحقیق، ارائه ی توصیفی کامل در ارتباط با صفت، گروه صفتی، اسم و گروه اسمی در زبان فارسی ضروری می باشد.

صفت ها از مقوله هایی هستند که در ساخت گروه اسمی به کار می روند. بنابراین این طبقه بندی آنها و نیز نحوه کاربردشان در گروه اسمی حائز اهمیت است.

در تحقیق کنونی ابتدا به ارائه ی مفاهیم مربوط به اسم، انواع آن، ساخت اضافه، انواع ساخت اضافه ی موجود در زبان فارسی، توضیح مفهوم صفت و بررسی جامع صفت های فارسی از دیدگاه های گوناگون پرداخته شده است.

۲-۱ بیان مسأله و سؤال های اصلی تحقیق:

در ساخت اضافه، گاهی تغییر در جایگاه صفت، تغییرات معنایی را به دنبال دارد. در برخی موارد مشاهده می شود که همراه با تغییرات معنایی، تغییراتی در تکیه نیز ایجاد می شود.

آیا تغییر در جایگاه ها تغییرات معنایی را دنبال دارد؟ آیا این تغییرات معنایی، سبب ایجاد تغییر در جایگاه تکیه نیز می شود یا خیر؟

۳-۱ سابقه و ضرورت انجام تحقیق :

تاکنون تحقیقی در باره تغییر جایگاه صفت در ساخت اضافه صورت نگرفته است و کمبود و نیاز به انجام آن کاملاً محسوس است. در مورد گروه اسمی - که جایگاه صفت بخشی از آن است - تحقیقاتی انجام شده است که برخی از آن ها از این قرار است :

دکتر علی اشرف صادقی (۱۳۵۶)

دکتر مهدی مشکوه الدینی (۱۳۶۶)

دکتر محمودی (۱۹۹۴)

۴-۱ فرضیه های تحقیق :

۱. ترکیب های اسم + صفت + اسم / اسم + اسم + صفت همیشه قابل جابجایی نیستند .
۲. تغییر جایگاه صفت در صورتی که صفت با کلمه ی پس از خود یک واحد (بلوک) بسازد ، باعث تغییر تکیه نیز می شود .
۳. گاهی تغییر جایگاه صفت ، تغییرات معنایی را به دنبال دارد.
۴. در بین ترکیب اسم + اسم یا اسم + صفت ، می توان کلمه ای وارد کرد.

۵-۱ هدف های تحقیق :

- تعیین جایگاه صفت در گروه اسمی و اثبات این موضوع که تغییر جایگاه صفت اولاً باعث تغییر تکیه می شود و ثانیاً در معنی گروه اسمی نیز دگرگونی هایی ایجاد می کند و این دگرگونی ها مربوط به هسته (اسم) و وابسته (صفت) می باشد .
- بررسی وجود محدودیت یا عدم آن هنگام جابجایی صفت در این بافت (اسم + صفت + اسم / اسم + اسم + صفت) ،
- تعیین این موضوع که آیا جابجایی صفت زمانی که محدودیت دارد ، تغییری در معنا ایجاد می کند یا خیر و نیز در

صورت امکان، مشخص نمودن نوع محدودیت‌ها از هدف‌های این تحقیق به شمار می‌آیند.

۶-۱ کاربردهای تحقیق:

۱. نتایج بدست آمده از تحقیق کنونی برای کاربرد در الگوریتم گروه اسمی سودمند است که از گروه اسمی هم در آموزش زبان فارسی و هم در حوزه هوش مصنوعی استفاده می‌شود.
۲. برای کاربرد در واژه سازی علمی
۳. برای ترجمه ماشینی

۷-۱ تحقیق‌های اولیه:

در آغاز پس از انجام بررسی‌های لازم و مطالعات اولیه در زمینه گروه اسمی در زبان فارسی، بررسی انواع صفت و تقسیم‌بندی‌های موجود، و بررسی انواع اسم، جایگاه صفت در گروه اسمی، مشخصاً در ساخت اسم + صفت + اسم، اسم + اسم + صفت بررسی گردیده است. روش کار، روش پیش روی قدم به قدم همراه با جمع‌آوری مثال‌های مربوطه و ساخت مثال‌های مفروض است یعنی در هر مرحله پس از انجام کارهای اولیه به شرح زیر، بررسی‌های لازم صورت گرفته است.

۸-۱ روش کار:

جمع‌آوری داده‌ها به دو روش صورت گرفته است: ۱- موارد مکتوب ۲- موارد گفتاری

ابتدا داده‌ها از طریق کتاب‌های تخصصی در زمینه‌های مختلف علمی از قبیل واژه‌نامه‌ی دریانوردی، واژه‌نامه‌ی فیزیک، واژه‌نامه‌ی ژئوفیزیک، فرهنگ اصطلاحات بازرگانی، فرهنگ اصطلاحات پزشکی، فرهنگ عامیانه‌ی خودرو، واژه‌نامه‌ی ریاضی، زمین‌شناسی و...، مجله‌های علمی، روزنامه‌های فارسی از قبیل همشهری، طلوع و...، برنامه‌های تلویزیونی و رادیویی اعم از اخبار، سریال، برنامه‌های مستند و علمی، گزارش‌های گوناگون، پیام‌های بازرگانی، گفتگوی روزمره افراد، تابلوهای تبلیغاتی و دیوارنوشته‌های موجود در سطح شهر و خارج از شهر جمع‌آوری گردیده است.

پس از جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز (حدود دو هزار مثال)، مثال‌های غیرمرتبط (اسم + اسم + ضمیر، اسم +

اسم + اسم و اسم + صفت + صفت (حذف گردیده و بررسی کنونی بر روی حدوداً هزار مورد گروه اسمی فارسی صورت گرفته است .

ملت شریف ایران بارش سنگین برف طعم واقعی غذا

خطوط همدمای زمین اصطلاحات بین المللی گمرک

داده ها یا همان مثال های موجود بر چند نوع طبقه بندی می شود.

۹-۱ مفاهیم قراردادی تحقیق

۱-۹-۱ مثال واقعی :

مثال واقعی که برگرفته از موارد گفتاری و مکتوب است به دو دسته مثال های تخصصی و عادی تقسیم می شود .

۲-۹-۱ مثال تخصصی:

مثال تخصصی مواردی را در برمی گیرد که نگارنده با ارجاع به کتاب های علمی در زمینه های گوناگون جمع آوری نموده است .نگارنده از کتاب های موجود در زمینه ی فیزیک ، شیمی ، زیست ، ریاضی ، نجوم ، زمین شناسی زبان شناسی ، جغرافیا، ماهنامه ها و فصلنامه های تخصصی و موارد نظیر آن بهره جسته است و یا از طریق مشاهده ی برنامه ها و بحث های تخصصی تلویزیونی ، نمونه های مرتبط (گروه های اسمی) را جمع آوری نموده است .

مرحله ی نهایی تقسیم میتوز اتساع ناکامل ریه

۳-۹-۱ مثال عادی:

مثال عادی نیز همانند مثال تخصصی از منابع گفتاری و مکتوب موجود جمع آوری شده است با این تفاوت که منابع گفتاری یا شنیداری را صحبت های روزمره ی افراد ، برنامه های تلویزیونی و سریال ها یی که دقیقاً " برگرفته از زندگی عادی مردم جامعه است یا نوشته های غیر تخصصی تشکیل می دهد .

ایستگاه خط ویژه بلوار عرضه مستقیم میوه

۴-۹-۱ مثال مفروض:

مثال های مفروض شامل مثال هایی است که انواع صفات و اضافه های موجود در زبان فارسی را داراست و به دلیل نبود آن در مثال های جمع آوری شده ، توسط نگارنده ساخته شده است تا فرضیه های موجود، در مورد این مثال ها نیز آزمایش شود . به بیان دیگر، این نمونه ها برگرفته از منابع واقعی موجود نیست و با توجه به نیاز و ضرورت تحقیق ، ایجاد و در ساخت مورد نیاز بررسی گردیده است .

کلید کمد طلا جوراب کثیف علی

لهجه تهرانی حسین آقا پسر جوشکار همسایه

۵-۹-۱ بلوک:

در گروه اسمی زبان فارسی متشکل از " اسم + اسم + صفت " یا " اسم + صفت + اسم " که با کسره در پی یکدیگر می آیند ، گاه ، کسره ی اضافه ی بین دو کلمه می افتد و بلوک شکل می گیرد و بدین ترتیب ، هر دو کلمه تکیه ی واحد می گیرند و جایگاه تکیه روی کلمه ی دوم است .

۶-۹-۱ اصطلاح:

گاهی اوقات گروه اسمی زبان فارسی متشکل از " اسم + اسم + صفت " یا " اسم + صفت + اسم " که با کسره در پی یکدیگر می آیند تشکیل اصطلاح می دهند ، یعنی کسره ی اضافه ی بین دو کلمه حفظ می شود و دو کلمه یکی پس از دیگری با کسره ی اضافه ادا می شوند و هر یک تکیه ی جداگانه می گیرند .

۷-۹-۱ گروه اسمی

در این تحقیق منظور از گروه اسمی ترکیب اسم + اسم + صفت و اسم + صفت + اسم است.

۱۰-۱ اسم ، ساخت اضافه ، صفت:

با توجه به موضوع تحقیق ، بررسی جامعی در خصوص تعریف اسم ، صفت ، ساخت اضافه و اقسام هر یک ضروری به نظر می رسد . صاحب نظران زبان فارسی ، تقسیم بندی های گوناگونی در خصوص انواع اسم داشته اند